

NOVI NALAZI SREDNJOVJEKOVNE SKULPTURE IZ TROGIRA

Tonči Burić

UDK 904: 73(497.13),,653”
Izvorni znanstveni rad
Tonči Burić
Muzej hrvatskih arheoloških
spomenika, Split

Autor u ovom radu obrađuje nalaze srednjovjekovne skulpture otkrivene sustavnim zaštitnim istraživanjima u sklopu objekta gradske vijećnice u Trogiru. Predromaničku prozorsku tranzenu, nađenu kao spolia u romaničkom podu, pomoću stilske analize i utvrđenih analogija datira u IX st. Istom metodom obradio je i dva fragmentarna romaničko-gotička kapitela XIII/XIV st.

Trogir, grad muzej, bogatstvom svoje umjetničke i povijesne baštine već odavno je poznat i izvan naših granica. Evropska znanstvena javnost upoznata je s njegovim najznačajnijim građevinama i djelima likovne umjetnosti još u 17. stoljeću preko temeljnih studija velikih trogirskih historičara I. Lucića i P. Andreisa.¹ Od 19. stoljeća do danas brojni znanstvenici obrađivali su to neiscrpno vrelo naše kulturne prošlosti s raznih aspekata. Ovom prigodom želim upoznati stručnu javnost s novim nalazima srednjovjekovne skulpture otkrivene u sustavnim zaštitnim istraživanjima prizemlja sklopa gradske vijećnice na trogirskom trgu, između katedrale i benediktinske crkve sv. Ivana.² U tim iskapanjima, pored brojnih ostataka arhitekture iz raznih epoha od helenizma do baroka, većih količina keramike od prapovijesne do renesansne, stakla i drugih vrsta pokretnog arheološkog materijala, nađen je i manji broj ulomaka skulpture, od kojih većina pripada renesansnim dekoriranim okvirima stare vijećnice, prije njene temeljite obnove u prošlom stoljeću. U ovom radu analiza je usmjerena samo na srednjovjekovnu skulpturu. Ona je, u odnosu na druge kategorije arheoloških nalaza, zastupljena u nezatnom broju.

Najzanimljivije je otkriće većeg dijela predromaničke prozorske tranzene iz nekoliko ulomaka nađene u sekundarnoj funkciji u romaničkom pločniku, u sklopu nedefinirane prostorije čiji ostaci zidova pokazuju romaničku strukturu. U širem kontekstu srednjovjekovnog sloja nad tim pločnikom nađena su i dva

¹ I. Lucić, Povijesna svjedočanstva o Trogiru I-II, Split 1979-80; P. Andreis, Povijest grada Trogira I-II, Split 1977-78.

² Istraživanja su vršena u lipnju 1986. u okviru zaštitnih istraživanja Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, a nastavljena su i 1987. Radovima je rukovodila V. Kovačić, konzervator navedenog Zavoda, a dijelom u prvoj kampanji T. Burić, kustos Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.

fragmentarna romaničko-gotička kapitela. Jedan je gotovo čitav, dok je od drugoga sačuvan manji ulomak istih stilskih odlika. S obzirom na karakter nalazišta u jezgri grada, gdje život i danas traje, nije moguće utvrditi precizniju stratigrafiju. Stariji slojevi su većim dijelom poremećeni masivnim i dubokim temeljima novijih zdanja, pa je i materijal više užih faza pomiješan. Okvirno se sloj, u kojemu su nađeni kapiteli, pruža u okomitoj stratigrafiji od barokne podnice od crvene zemlje

Novootkrivena trogirski tranzena u trenutku nalaza

do navedenog romaničkog pločnika. U tom sloju nađeno je dosta ulomaka stakla i grube kućne keramike te veća količina glazirane keramike kasnog srednjeg vijeka i renesanse. Stoga će stilski analiza biti glavni oslonac za vrednovanje pronađene skulpture i njeno kronološko determiniranje. Okolnosti nalaza također ne pružaju mogućnost pobližeg određenja objekata kojima su navedeni ulomci pripadali.

Novootkrivena trogirski tranzena u trenutku nalaza

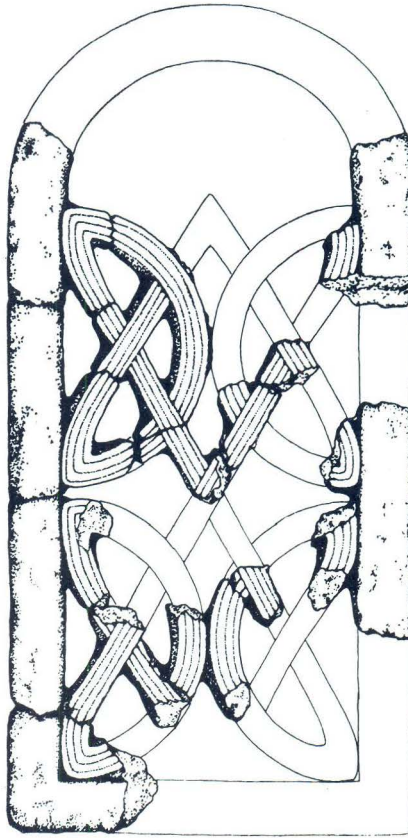
Kataloški opis:

1. TRANZENA; materijal: vapnenac loše kvalitete; dimenzije: visina 77 cm, širina 59 cm, debljina 8,5 cm, opis: donja polovica prozorske tranzene bez ukrasa. Unutar okvira je mreža od dvostrukog niza učvorenih pereca.

2. KAPITEL; materijal: vapnenac; dimenzije: visina 20 cm (ostatak stupa 6,5 cm), promjer stupa 9,5 cm, promjer kapitela 13 cm; opis: manji kapitel prozorskog stupića ili balustrade. Raden od istog komada sa stupom koji je od kapitela odijeljen plastično modeliranim kolutom. Tijelo kapitela ovija plašt od glatko modeliranih akantusovih, stiliziranih listova trokutastih vrhova, kojima po uzdužnoj osi teče tanko rebro. Listovi su pri vrhu blago povijeni, a nad njima je četvrtasti abakus bez ukrasa, debljine 4,5 cm.

3. KAPITEL; materijal: vapnenac; dimenzije visina 12 cm; opis: manji fragment kapitela istih stilskih odlika i obrade. Sačuvan je dio oštećenog abakusa i dio plašta.

Sačuvani dio tranzene dostatan je za njenu rekonstrukciju, a time i stilsko-kronološku determinaciju. Funkcionalno je pripadala tipu prozorskih tranzena neukrašene površine. Unutar okvira je perforirana kompozicija dvostrukog niza učvorenih pereca. Pri vrhu je sačuvan ostatak drugog reda pereca u nizu, pa cijelu kompoziciju treba zamisliti kao dva, najviše tri reda udvojenih pereca, međusobno učvorenih. Dimenzije sačuvanih predromaničkih tranzena na našoj obali, pa tako i u Trogiru, ne pružaju osnove za duži niz pereca. Jedino je moguće da se pri vrhu

Tranzena iz Dvigrada, rekonstrukcija

taj niz završava nekim drugim motivom. Analogija oblika u samom Trogiru³ i na istočnojadranskom arealu u predromaničko vrijeme uglavnom se svode na tranzene s lučnim završetkom, pa bi zato i novootkrivenu trogirsku tranzenu trebalo tako rekonstruirati.⁴ Kompozicija s motivom pereca, iako nema karakterističnu tropru-

³ T. Burić, Predromanička skulptura u Trogiru, Starohrvatska prosvjeta (dalje SHP) III/12, Split 1982, Tab. IV, 8-9a.

⁴ Naime, ta tranzena je rekonstruirana u obliku pravokutnika i izložena u postavi lapidarija Muzeja grada Trogira. Predromaničke prozorske tranzene u pravilu imaju lučni završetak,

tastu dekoraciju predromaničkih spomenika, ipak je dosta indikativna za stilsko-kronološku valorizaciju, budući je motiv pereca jedan od najfrekventnijih u ornamentalnom repertoaru predromaničke umjetnosti. S druge pak strane, predromaničke tranzene na našoj obali u pravilu nisu imale tu kompoziciju. Dominiraju jednostavnije geometrijske mreže, mahom neukrašene, koje se vežu na starije uzore i predloške iz starokršćanske epohe. Direktne analogije za trogirski primjerak nalaze

Novootkriveni kapiteli iz Trogira

se tek u Dvigradu u Istri i u Aquileji, samo što su te gornjojadranske paralele obrađene u troprutastoj vrpci. Uz trogirsku, to su i jedine dvije predromaničke prozorske tranzene meni poznate, ukrašene motivom pereca, kako kod nas tako i u Italiji. Obje analogije opravdano su datirane u 9. stoljeće. Dvigradska, na osnovi stilskih i stratigrafskih elemenata, u početak 9. stoljeća,⁵ a aquilejska u prvu polovinu 9. stoljeća.⁶ Pomoću njih i novootkriveni trogirski primjerak može se približno dati-

posebice one iz Dalmacije. Inače se četvrtaste tranzene uglavnom rabe u kasnoantičko vrijeme i to za druge funkcije, a ima ih i u ranoj romanici u sklopu crkvenog namještaja (npr. poznata tranzena iz Biskupije). I analogije koje navodim upućuju na lučno rješenje, pa sam mišljenja da je i trogirska tranzena tako završavala, usprkos izvršenoj rekonstrukciji.

⁵ B. Marušić, Kompleks bazilike sv. Sofije u Dvigradu, *Histria archaeologica* II/2, Pula 1971, 44, Tab. XVIII.

⁶ A. Tagliaferri, *Le Diocesi di Aquileia e Grado, Corpus della scultura altomedievale* X, Spoleto 1981, br. 279, str. 186, Tab. LXX.

rati u isto vrijeme. Budući je trogirski tranzena neukrašena, a okolnosti nalaza nedostatne za čvršće stratigrafsko određenje, ne bih ulazio u uže kronološko atribuiranje, pa je stoga datiram u širi kontekst 9. stoljeća. Ovim nalazom povećan je fundus predromaničkih tranzena u Trogiru i u užoj okolici na četiri primjerka. Pored već poznate dvije kompozicije mreža rešetki⁷ dobivena je još jedna s motivom perca, čime je njen predromanički karakter najjasnije određen u odnosu na ostale.⁸ Trogirski predromanički tranzene općenito odlikuje rustičnost obrade i neukrašenost. No, predromaničke tranzene uglavnom i nisu ukrašene. Primjeri poput onih iz Dvigrada i Aquileje, ili pak oni iz predromaničkog šesterolista u Brnazima kod Sinja,⁹ još uvijek su rijetki. Naime, arhitektonska skulptura u predromaničkim crkvama općenito je neukrašena. Rijetke su konzole, dovratnici i nadvratnici, ili pak tranzene na kojima je isklesan karakterističan pleterni ornament.¹⁰

Nađeni kapiteli jednostavnog oblika i malih dimenzija pripadali su stupićima nekog prozora, balustrade ili sličnog arhitektonskog elementa. Njihove stilske odlike vežu ih uz romaničko-gotičku produkciju 13 – 14. stoljeća premda su tako jednostavni oblici razmjerno rijetki u to vrijeme. Najbliže analogije su im u samom Trogiru i u susjednom Splitu. U Trogiru na balkonu gotičke kuće do današnje lje-karne,¹¹ a u Splitu su to dva kapitela sa starog zvonika katedrale, danas u Solinu.¹² Splitski primjerci su više raščlanjeni, ali pripadaju istom tipu kojega evolutivno možemo pratiti od ranoromaničkih kapitela 9. stoljeća u Splitu i Trogiru,¹³ pa do gotičkih kapitela 15. stoljeća.¹⁴ Još bih naveo paralelu s masivnim ugaonim, romaničko-gotičkim kapitelom iz crkve sv. Marije na Bribiru, s početka 14. stoljća.¹⁵ premda se u detaljima razlikuju. Budući da se ne može sigurno utvrditi objekt kojemu su kapiteli pripadali, a time i njegova dekorativna plastika u cjelini, te kapitele moguće je uz pomoć navedenih analogija datirati okvirno u drugu polovinu 13 – početak 14. stoljeća.

Ulomci srednjovjekovne skulpture koje sam ovdje obradio predstavljaju nove kockice u bogatom mozaiku trogirskog srednjovjekovlja. Nadam se da će se u daljnjim radovima na ovom sektoru i drugdje u Trogiru otkriti još vrijednijih nalaza koji će upotpuniti naše poznavanje srednjovjekovne umjetnosti u Trogiru i šire.

⁷ Cf. *T. Burić*, o. c., Tab. IV, 8, 9a.

⁸ Utoliko iznenađuje da je tranzena izložena u lapidariju Muzeja grada Trogira uz kasnoantičku i starokršćansku skulpturu, pa bi je trebalo pripojiti predromaničkoj skupini.

⁹ *S. Gunjača*, Starohrvatska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje u Brnazima kod Sinja, SHP III/4, Zagreb 1955, sl. 17-20.

¹⁰ Predromanička umjetnost u pravilu posvećuje najviše pažnje unutrašnjem crkvenom namještaju i njegovoj liturgijskoj funkciji, pa ga redovito i ukrašava. Tek će romanika u 11. i 12. stoljeću skulpturu i njen dekorativni repertoar preseliti na vanjske, vidljive arhitektonske elemente (vrata, prozore, lunete, rozete i sl.). No, to je već tema koja prerasta okvire ovog priloga.

¹¹ Nije obavljen. Fotografija je u fototezi Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Split.

¹² *D. Kečkemet*, Dekorativna skulptura zvonika splitske katedrale, SHP III/8-9, Zagreb 1963, sl. 17-18.

¹³ *T. Burić*, o. c., T. X, 46; *S. Gunjača – D. Jelovina*, Starohrvatska baština, Zagreb 1976, 12.

¹⁴ Cf. npr. *J. Belamarić*, Franjevačka crkva i samostan na Otoku kod Korčule, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 23, Split 1983, sl. na str. 159.

¹⁵ *T. Burić*, Arhitektura i skulptura, u katalogu Bribir u srednjem vijeku, Split 1987, 38, Kat. br. 301.

NOUVELLES DECOUVERTES DE SCULPTURES MÉDIÉVALES TROGIR

T. Burić

Par des recherches systématiques à caractère conservatif dans l'espace de l'immeuble Radovan, à destination hôtelière, dans le cadre de l'Hôtel de Ville de Trogir, outre les vestiges fondamentaux remontant à l'époque hellénistique et se succédant jusqu'au style baroque, l'importante quantité de céramique de toutes les époques – protohistoire, époque du fer jusqu'à la Renaissance – verrerie, monnaies et autres objets mobiliers – ont été découverts de modestes restes de sculpture médiévale: une partie de transenne de fenêtre préromane avec réseau à double rangée d'entrelacs de forme caractéristique ainsi que deux fragments de chapiteaux romano-gothiques. La transenne a été retrouvée dans le sol roman, et les chapiteaux dans la couche du dessus. L'analyse effectuée et certaines analogies ont permis de reconstruire imaginativement la transenne, avec extrémité en forme d'arc, et de la dater du IXes. Les chapiteaux ont été datés par la même méthode, et remontraient à la seconde moitié du XIIIes. – ou au début du XIVes.